

نقش همانندی / تضاد ویژگی شخصیتی درون‌گرایی / برون‌گرایی و پابندی مذهبی زوجین در پیش‌بینی رضایت زناشویی

جواد مصلحی / دانشجوی دکتری قرآن و روان‌شناسی، جامعه‌المصطفی العالمیه، ایران، قم javadmoslehi1@gmail.com

حسین رضاییان بی‌لندی / دانشجوی دکتری روان‌شناسی مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، ایران، قم

h.rezaeiyan60@gmail.com

امین رحمتی / دانشجوی دکتری قرآن و روان‌شناسی، جامعه‌المصطفی العالمیه، ایران، قم Rahmaty2000@gmail.com

دریافت: ۱۳۹۶/۰۴/۰۶ - پذیرش: ۱۳۹۶/۱۰/۰۲

چکیده

هدف این پژوهش، بررسی نقش همانندی / تضاد ویژگی شخصیتی درون‌گرایی / برون‌گرایی و پابندی مذهبی زوجین در پیش‌بینی رضایت زناشویی بود. این پژوهش از نوع پژوهش‌های همبستگی می‌باشد و به روش پس‌رویدادی انجام شده است. بدین منظور، ۲۳۲ نفر (۱۱۶ زوج) از دانشجویان دانشگاه بجنورد و دانش‌پژوهان مؤسسه امام خمینی که حداقل یک سال از زندگی مشترک آنها گذشته بود، با استفاده از پرسش‌نامه‌های «شخصیت نو» کاستا و مک‌کری، «پابندی مذهبی» جان‌بزرگی و «رضایت زناشویی اسلامی» جدیری مورد بررسی قرار گرفتند. داده‌ها به کمک شاخص‌های مرکزی، شاخص‌های پراکندگی، ضریب همبستگی پیرسون، آزمون T، آزمون F، آزمون LSD و تحلیل واریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که ویژگی شخصیتی درون‌گرایی / برون‌گرایی تأثیر خاص و معناداری بر سطح رضامندی زناشویی ندارد. همچنین میان همانندی / تضاد این ویژگی شخصیتی با رضامندی زناشویی نیز رابطه‌ای پیدا نشد. بنابراین، ترکیب مطلوبی از زوجین را برای پیش‌بینی بیشترین سطح رضامندی زناشویی نمی‌توان ارائه داد. نتیجه دیگر اینکه در زوجینی که از نظر درون‌گرایی / برون‌گرایی با یکدیگر متفاوت بودند، پابندی آنان به مذهب نیز متفاوت می‌شد. همچنین افراد درون‌گرا و برون‌گرا در میزان پابندی مذهبی متفاوت‌اند، اما میان پابندی مذهبی زوجین با رضامندی زناشویی آنها رابطه معنادار مثبت وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: رضایت زناشویی، ویژگی‌های شخصیتی، درون‌گرایی، برون‌گرایی، پابندی مذهبی.

خانواده به‌عنوان واحدی اجتماعی، دربرگیرنده بیشترین و عمیق‌ترین مناسبات انسانی است. علاوه بر اینکه، منبع اولیه نیازهای اساسی فرد محسوب می‌شود، موقعیت‌های متعددی را برای یادگیری و شکل‌گیری نگرش‌ها و تشکیل باورهای فرد فراهم می‌آورد. در کنار مسئولیت آموزشی و تربیتی، خانواده در رفع نیازهای جسمانی و روانی و انتقال ارزش‌های اجتماعی نقش بسیار مؤثری دارد. فرد در بستر خانواده خواست‌های جامعه را می‌آموزد و این شناخت او را به‌گزینه رفتارهای معین رهنمون می‌سازد (مصلحی، ۱۳۹۱، ص ۱).

ازدواج، یکی از مهم‌ترین تصمیم‌هایی است که فرد در طی زندگی خود با آن مواجه می‌شود و رضایتمندی از ازدواج یکی از اصلی‌ترین عوامل تعیین‌کننده کیفیت زندگی و سلامت روانی و شروع شکل‌گیری یک دوران جدید در زندگی فرد است. برای رضامندی زناشویی، تعاریف متعددی ارائه شده است. وینچ بر این باور است که رضایتمندی زوجین، انطباق بین وضعیت موجود و وضعیت مورد انتظار است؛ یعنی انطباق بین انتظاراتی که فرد از زندگی زناشویی دارد و آنچه در زندگی خود تجربه می‌کند (فاضل و همکاران، ۱۳۹۰). کسی که در فکر ازدواج است و یا ازدواج می‌کند، انتظار دارد که این زندگی با خوشبختی و سعادت و رضایت همراه باشد و از همه لحظات زندگی خود لذت ببرد. بنابراین، آنچه از خود ازدواج اهمیت بیشتری دارد، موفقیت در ازدواج و رضامندی میان زوجین است. در دهه ۹۰ میلادی، مطالعات علمی پیرامون رضایت زناشویی توجه زیادی را به خود جلب کرد. در مقایسه با یافته‌های علمی دهه‌های گذشته، در دهه ۹۰ میلادی حجم بسیاری از مطالعات به جنبه‌های مختلف رضایت زناشویی اختصاص داشته است (برادبری (Bradbery) و همکاران، ۲۰۰۰، ص ۹۶۶). سینه‌ها و ماکرجس (Sinha & Mukerjes) (۱۹۹۰) معتقدند: رضامندی زناشویی وضعیتی است که در آن زن و شوهر در بیشتر مواقع احساس خوشبختی و رضایت از همدیگر دارند. سازگاری از طریق علاقه متقابل، مراقبت از یکدیگر، پذیرش، درک یکدیگر و ارضای نیازها ایجاد می‌شود (احمدی و همکاران، ۱۳۸۴). لاسول و لاسول، آن را فرایندی می‌دانند که در طول زندگی زوجین به وجود می‌آید؛ زیرا لازمه آن انطباق سلیقه‌ها، شناخت ویژگی‌های شخصیتی، ایجاد قواعد رفتاری و شکل‌گیری الگوهای مروده‌ای است (همان). بریچلر (Brichler)، معتقد است که تأثیر فراوان رضایت زناشویی بر تداوم خانواده و عمق ارتباط بر کم بودن اختلافات زناشویی که بر فضای روحی زوجین و طرز تربیت فرزندان تأثیرگذار است، در سایه میزان شناخت زوجین از یکدیگر صورت می‌گیرد (موسوی و همکاران، ۱۳۸۶).

در اسلام، پیمان زناشویی، محکم‌ترین قرارداد اجتماعی است که می‌توان آن را ناشی از روابط شدید و رحمت متقابل بین زن و شوهر دانست که در قرآن به آن اشاره شده است: «و از نشانه‌های [قدرت و ربوبیت] او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید و در میان شما دوستی و مهربانی قرار داد؛ یقیناً در این [کار شگفت‌انگیز] نشانه‌هایی است برای مردمی که می‌اندیشند» (روم: ۲۱). با توجه به اینکه رابطه زناشویی و ازدواج، در واقع پیوند دو شخصیت است، بنتلر و نیوکمب (Bentler & Newcomb)، در یافته‌های

پژوهشی خود نشان دادند که عوامل و ابعاد شخصیتی بهتر از متغیرهای تقویمی مانند سن، تحصیلات یا سابقه جدایی در گذشته، کیفیت رابطه زناشویی را پیش‌بینی می‌کند (محمدزاده ابراهیمی و همکاران، ۱۳۸۷).

یکی از مهم‌ترین عوامل رضامندی زناشویی، شخصیت و ویژگی‌های شخصیتی زوجین است. به هنگام انتخاب همسر، علاوه بر عوامل عینی نظیر مذهب، طبقه اجتماعی، نحوه لباس پوشیدن، سن، قیافه و سطح تحصیلات، باید به عوامل زیربنایی از جمله ویژگی‌های شخصیتی نیز توجه شود (نظری، ۱۳۸۸، ص ۵۸). در عین حال، نقش عوامل و متغیرهای کلانی همچون وضعیت اقتصادی، کاهش درآمد خانوار، بیکاری، تحصیلات، مذهب، سن و چالش‌های فرهنگی - اجتماعی را نباید در افزایش نارضایتی‌ها و ناسازگاری‌های زناشویی نادیده گرفت. اکثر پژوهشگران، از عواملی مانند صفات و ویژگی‌های شخصیتی که در بلندمدت و به صورت پایدارتری رضایت زوجین از زندگی زناشویی‌شان را متأثر می‌سازد، غفلت کرده‌اند. به همین دلیل، ضروری است با دیدگاهی آسیب‌شناختی به علل درون‌فردی ناسازگاری‌ها و نارضایتی‌های زناشویی و عدم موفقیت در ازدواج‌ها پرداخته و نقش عوامل شخصیتی در رضایت زناشویی مورد بررسی قرار گیرد (قلی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۹). ویژگی‌های شخصیتی، به‌عنوان مجموعه سازمان‌یافته و واحدی متشکل از خصوصیات نسبتاً ثابت و پایدار در افراد که بر روی هم، یک فرد را از فرد یا افراد دیگر متمایز می‌سازد، می‌تواند بر رضامندی زناشویی تأثیرگذار باشد (دانش، ۱۳۸۴).

دونلان (Donnellan) و همکاران، با اشاره به تحقیقات متعدد انجام شده، بر این نکته تأکید دارند که رضایت زناشویی بیش از همه، از ویژگی‌های شخصیتی زوجین متأثر است. در واقع، رابطه زناشویی پیوند دو شخصیت است و هر یک از همسران با پیشینه تحولی، سبک شخصیتی، ترکیب عوامل زیست‌شناختی و تجربی گوناگون به زندگی مشترک قدم می‌گذارند (دونلان، ۲۰۰۴، ص ۴۸۳). تحقیق قلی‌زاده و همکاران، نشان داد که برون‌گرایی به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در ایجاد رضایت زناشویی با آن همبستگی مثبت دارد. این یافته با نتایج تحقیقاتی دیگر نیز همسو است. در توضیح این یافته به نظر می‌رسد که عامل برون‌گرایی با هیجانات مثبت از قبیل بشاش بودن، خوش‌بینی، عشق و صمیمیت ارتباط دارد. افرادی که در برون‌گرایی نمره بالایی می‌گیرند، معمولاً احساسات و عواطف خود را به‌راحتی بروز می‌دهند و دارای قدرت بازداری کمی هستند. اجتماعی بودن و فعال بودن از خصوصیات این افراد است. همه این موارد بر روابط زن و شوهر تأثیر مثبتی دارد. برون‌گرایی به‌صورت مثبت با سلامت هیجانی ارتباط دارد و کسانی که در برون‌گرایی نمره بالایی کسب می‌کنند بهتر از آنهایی که نمره کمی در برون‌گرایی کسب می‌کنند، قادر به کنار آمدن با استرس‌های روزمره هستند (قلی‌زاده، ۱۳۸۹). افراد درون‌گرا، به‌واسطه صفاتی نظیر عدم فعالیت، محتاط بودن، فکور بودن، مردم‌گریزی، بدبینی، خودداری و غیره بیشتر در درون خود و با خود سرگرم هستند و قدمی برای برقراری ارتباط بیشتر با طرف مقابل برنمی‌دارند. اگر هم اقدام به برقراری ارتباط کنند، چون نتیجه مطلوبی نمی‌گیرند، تجربه منفی حاصله موجب درون‌گرایی بیشتر در آنها می‌شود. اما برون‌گرایان به‌واسطه صفات مردم‌آمیزی، معاشرت، سهل‌گیری، سرزندگی، پرحرفی، پاسخ‌دهندگی و غیره

رضایت بیشتری از با هم و در کنار هم بودن دارند و به واسطه ویژگی‌های شخصیتی خاص، سهل‌گیر هستند و از اشتباهات دیگران چشم‌پوشی می‌کنند و چون پرحرف هستند، همیشه حرفی برای گفتن به دیگران و گذراندن ساعاتی را در کنار دیگران از جمله همسر و دوستان خود دارند (دانش، ۱۳۸۴). ساترک (Santrock) (۱۹۹۱)، مهم‌ترین عامل مؤثر در یک ازدواج موفق را تشابه در شخصیت افراد دانسته است. عامل تشابه در شخصیت در کنار عوامل دیگر همچون سن، مذهب، نژاد، نگرش، هوش و سطح فرهنگ قرار دارد (مصاحبی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۱). ارزیابی صفات و ویژگی‌های شخصیتی زوجین و همین‌طور همانندی و تضاد در این ابعاد، می‌تواند نقش بسزایی در همسرگزینی‌های مناسب و جلوگیری از ناسازگاری‌ها و نارضایتی‌های زناشویی داشته باشد. شیوتا و لونسون (Shiota & Levenson) (۲۰۰۷)، در پژوهش‌های متعدد نشان داده‌اند که شباهت بین همسران، در ابعادی مانند وضعیت اجتماعی - اقتصادی، زمینه تحصیلی و آموزشی، سن، قومیت، مذهبی، جذابیت جسمانی، هوش، نگرش‌ها و ارزش‌ها سطوح بالاتری از رضایت زناشویی و احتمال کمتری از جدایی و طلاق را پیش‌بینی می‌کند. اما آیا واقعاً این شباهت و همانندی، در شخصیت زوجین افزایش رضایتمندی زناشویی را پیش‌بینی می‌کند یا تضاد آنها نیز همین نتیجه را به دنبال خواهد داشت؟ برخی مطالعات نشان می‌دهند که برخی از افراد، کسانی را به‌عنوان همسر انتخاب می‌کنند که ویژگی‌های مشابه با آنان داشته باشند. اولسون و نیمچک (Olson & Nemchek) (۱۹۹۹) همچنین رابینز و همکاران (۲۰۰۰) و گاتیس (Gattis) و همکاران (۲۰۰۴) و لوی و کلون (Luo & Klohnen) (۲۰۰۵) دریافتند که شباهت زوجین در متغیرهای شخصیتی با رضایت بیشتر در روابط زناشویی همراه بود. محمدزاده ابراهیمی و همکاران نیز در پژوهش خود نشان دادند که میان همانندی زوجین در بُعد برون‌گرایی با رضایت زناشویی رابطه معناداری وجود دارد. این نتیجه، با پژوهش‌های اولسون و نیمچک (۱۹۹۹) و لوی و کلون (۲۰۰۵)، همسو است. اما در برخی مطالعات دیگر، توسط واتسون (Watson) و همکاران (۲۰۰۴)، دریر و هورویتر (Dreier & Horowitz) (۱۹۹۷) و شیوتا و لونسون (۲۰۰۷) هیچ تأییدی برای ارتباط بین این دو پیدا نشد (محمدزاده ابراهیمی و همکاران، ۱۳۸۷).

دانش با بررسی ویژگی‌های شخصیتی درون‌گرایی / برون‌گرایی و همانندی / تضاد آنها بر رضایت زناشویی نشان داد که همانندی زوجین در برون‌گرایی به افزایش رضایت زناشویی و همانندی آنها در درون‌گرایی به کاهش رضایت زناشویی منتهی می‌شود و تضاد هنگامی به افزایش رضایت زناشویی منتهی می‌شود که زن درون‌گرا و شوهر برون‌گرا باشد، نه برعکس آن (دانش، ۱۳۸۴). همچنین، در پژوهش مذکور بالاترین سطح رضامندی زناشویی مربوط به ازدواج درون‌گرا و برون‌گرای متوسط با یک فرد درون‌گرا است که به‌واسطه ویژگی‌های متعادلی که از نظر سطح فعالیت، مردم‌آمیزی و انگیزتگی دارند، سازگاری و رضامندی زناشویی آنها افزایش می‌یابد.

عامل مهم دیگری که در رضایتمندی زناشویی تأثیرگذار است، مربوط به حوزه دینداری است. در این باره تحقیقات، رابطه مثبت و معناداری بین دینداری و مذهبی بودن با رضامندی زناشویی، سازگاری زناشویی، ثبات ازدواج،

تقدس‌نگری نسبت به ازدواج، تعهد زناشویی، کارکرد خانواده، کیفیت ازدواج، عملکرد ازدواج، همدلی زناشویی، صمیمیت زناشویی و مهارت حل تعارض یافته‌اند. همچنین، دریافته‌اند که دینداری و مذهبی بودن، رابطه‌ای منفی و معنادار با احتمال طلاق و تعارض زناشویی دارد (فینبرگ و لومن (Fineberg & Lowman)، ۱۹۷۵؛ لطف‌آبادی، ۱۳۸۴؛ موهانی و دیگران، ۱۹۹۹؛ مارش و دالاس (Marsh & Dallos)، ۲۰۰۱؛ باتلر (Butler) و همکاران، ۲۰۰۲).

دین می‌تواند در جایگاه نظام پیچیده اجتماعی، بر رفتار و بازخوردهای مهم از جمله برنامه‌ریزی، خانواده، کار، چگونگی تفسیر زندگی روزانه و برداشت از امور مختلف تأثیر بسزایی داشته باشد (روحانی و معنوی‌پور، ۱۳۸۷). بسیاری از دانشمندان، استرس و فشارهای روانی، به‌خصوص مشکلات روان‌شناختی را در ارتباط با دورافتادگی انسان‌ها از مذهب و دین می‌دانند و معتقدند: مذهبی بودن اثر بحران‌های شدید زندگی را تعدیل می‌کند (غرابی و همکاران، ۱۳۸۷).

استاد مصباح‌یزدی می‌گوید: برای «دین» معانی اصطلاحی متعددی نیز بیان شده است. در تعریف برگزیده، دین مجموعه‌ای از باورهای قلبی و رفتارهای عملی متناسب با آن باورها است (مصباح‌یزدی، ۱۳۸۰، ص ۱۴۹). مذهب نیز شعبه و شاخه دین محسوب می‌شود. مقصود از «مذهب»، این است که در میان پیروان یک دین، به دلیل اندیشه‌های ویژه، یا برداشت و تفسیر خاص و جز آن، گروهی خود را از دیگران جدا می‌کنند. از این رو، پایبندی مذهبی، ناظر به پذیرش شناختی، هیجانی و رفتاری انسان نسبت به مذهب است.

مهوری، در مقاله‌ای که به تبیین دین، دینداری و شاخص‌های آن از نگاه علامه طباطبائی می‌پردازد، درباره حد نصاب دینداری می‌نویسد: «دینداری، همان ایمان و اعتقاد قلبی همراه با اعمال شایسته و نیکوست و لازمه ایمان، علم و آگاهی است» (سالاری فر و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۴۲۳). بنابراین، علم تنها بدون التزام و دلبستگی و اینکه عملی به دنبال داشته باشد، دینداری نیست. همچنین، اعتقاد بدون عمل نیز دینداری نیست و شخص معتقدی را که عملی به جا نیاورد، نمی‌توان دیندار به‌شمار آورد، بلکه از نظر علامه طباطبائی، اعتقادی که همراه عمل نباشد، در حقیقت اعتقاد و ایمان نیست و تنها علم و آگاهی به حقانیت دین است.

شناسایی برخی اصول اخلاقی و پشتیبانی از اصول اخلاقی و ضمانت اجرایی آنها، از جمله کارکردهای دین شمرده می‌شود. دین و اعتقاد به عالم دیگر، به حیات مادی انسان معنا و مفهوم دیگری می‌دهد و اصول قابل احترامی مانند ایثار و فداکاری را تقویت می‌کند (قردان قراملکی، ۱۳۸۲). از نگاه پارگامنت (Pargament) و همکاران (۱۹۹۸)، راهکارهای مقابله دینی در انواع شخصی (مانند ایمان و دعا) و اجتماعی (مانند شرکت فعال در مسجد و طرح مشکلات با روحانی) یا مثبت (آنهايي که با هیجان‌های مثبت مانند حمایت، دلسوزی یا امید مرتبط می‌شوند) و منفی (آنهايي که با هیجان‌های منفی مانند احساس گناه یا ترس از عذاب الهی مرتبطاند) راهکارهای کارآمد افراد مذهبی برای مقابله با تنش‌های روانی و مشکلات زندگی است. ثمربخشی یا صرف زمان و تلاش برای سودرسانی به دیگران، با بهزیستی بیشتر به‌ویژه در سنین میانسالی و بالاتر ارتباط دارد (صالحی و عباسی، ۱۳۸۸).

رابطه دینداری و پایبندی مذهبی، با متغیرهای مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش‌ها، رابطه مثبت

و معنادار این متغیر را با سلامت روان، شادکامی، رضایت از زندگی، احساس بهزیستی، هیجان مثبت، انعطاف‌پذیری، خودمهارگری و تسلط بر احساس درماندگی را تأیید می‌کند. همچنین، رابطه منفی و معنادار دینداری و پایبندی مذهبی با بحران هویت، اختلال‌های روانی، مشکلات جسمی، روان‌پریش‌خوبی، نورز‌گرایی در پژوهش‌ها به اثبات رسیده است (هراتیان، ۱۳۹۲، ص ۱۰۵).

توجه به این مفاهیم اصول اخلاقی، دینداری و پایبندی مذهبی و ملاحظه نتایج پژوهش‌های انجام شده، نقش تقیدات مذهبی را در رضایت و سازگاری زناشویی مورد تأیید قرار می‌دهد؛ تقیداتی که در این پژوهش‌ها مورد بررسی قرار گرفته‌اند، عبارتند از: اقامه نماز، روزه، تلاوت قرآن، اهتمام به نماز، شرکت در نماز جماعت و جمع، انجام امر به معروف و نهی از منکر، انجام واجبات دینی از روی علاقه، نوع پوشش، گرایش به مد روز، رعایت حد در پوشش، ارتباط با نامحرم، توجه به مادیات، اعتقاد به پول به‌عنوان حلال همه مشکلات، اعتماد به مذهب به‌عنوان کلید خوشبختی، میزان توکل به خدا برای حل مشکلات زندگی. بی‌تردید انسان‌های خداشناس و دین‌باور و پیروان احکام و شریعت اسلام، ملاک تدین را به‌عنوان یکی از معیارهای اصلی در انتخاب برای ازدواج مورد توجه قرار می‌دهند؛ پوشش، حجاب و نگاه خود را محافظت می‌کنند (سه عاملی که زمینه انحرافات اخلاقی هستند)؛ همسر خود را به‌عنوان بنده خدا قبول داشته و از ظلم و ستم بر او پرهیز می‌کنند. در روابط خود با همسر، ضمن رعایت اصول بهداشتی با صداقت، عطف و مهربانی رفتار می‌کنند و همه رفتار و کردارشان، حتی روابط جنسی با همسر جهت‌گیری الهی دارد. بنابراین، می‌توان انتظار داشت که رضایت زناشویی متأثر از میزان تقیدات مذهبی افراد است. از این رو، احمدی و همکاران در پژوهشی نشان دادند که تقیدات مذهبی در میزان سازگاری زناشویی نقش دارد. نتایج این پژوهش نشان داد افرادی که دارای تقیدات مذهبی بسیار زیاد بودند نسبت به افرادی که تقیدات مذهبی‌شان زیاد بود به‌طور معناداری سازگاری زناشویی بیشتری داشتند. میزان تقیدات مذهبی به‌طور معناداری با سازگاری زناشویی رابطه مثبت داشت. بر این اساس، می‌توان میزان پایبندی مذهبی و رشد معنوی افراد را به‌عنوان عامل مهم در میزان سازگاری و رضایت زناشویی معرفی کرد (احمدی و همکاران، ۱۳۸۵).

همچنین، جریگان و ناک پس از بررسی تحقیقات خود به این نتیجه رسیدند که دین بهترین عامل ثبات و پایداری در ازدواج و زندگی زناشویی است (روحانی و معنوی‌پور، ۱۳۸۷). گزار اثر عمل به باورهای دینی و عبادی بر سازگاری زندگی زناشویی را در دو نمونه متشکل از ۲۰۸ زوج، که به‌طور مساوی از چهار گروه دینی انتخاب شده بودند، بررسی کرد (گراتر، ۱۹۸۵، ص ۵۴). وی نشان داد که ارتباط مثبتی بین اعمال دینی و سازگاری در تمامی گروه‌های دینی وجود دارد. مولینر و همکاران طی پژوهشی به بررسی رابطه عمل به باورهای دینی و رضایت زناشویی و شادکامی پرداختند (مولینر و همکاران، ۲۰۰۱، ص ۶۸). نتایج نشان داد که دینداری به‌گونه‌ای معنادار با سازگاری زناشویی و شادکامی همسران رابطه دارد. ماهونی و همکاران، پس از بررسی تحقیقات خود، به این نتیجه رسیدند که عمل به باورهای دینی موجب افزایش مشارکت کلامی، افزایش میزان شادکامی، کاهش چشمگیر پرخاشگری کلامی

و تعارض‌ها و اختلافات زناشویی شده و در نهایت، موجب فزونی رضایت‌مندی زناشویی گردیده است (ماهونی و همکاران، ۱۹۹۹، ص ۳۳۲). کیم و همکاران به این نتیجه دست یافتند که عمل به باورهای دینی، با هیجان‌ات و عواطف مثبت مانند خوش‌حُلقی، شادکامی، مهربانی، اعتماد به نفس، توجه و آرامش رابطه مثبت دارد (کیم و همکاران، ۲۰۰۴، ص ۸۶۸). مک‌نتلی و همکاران، نشان دادند که دین تأثیر قابل‌توجهی در سازگاری دارد و از آن می‌توان در کارهای بالینی و مشاوره‌ای نیز استفاده کرد (مک‌نتلی و همکاران، ۲۰۰۴، ص ۹۷).

لازم است مشاوران و روان‌شناسان خانواده از یافته‌های روان‌شناختی در این حوزه سود جویند و از ازدواج‌های نافرجام پیشگیری کنند و میزان عدم رضایت زناشویی، اختلافات خانوادگی، طلاق و آسیب‌های روانی و اجتماعی ناشی از آن بر خانواده‌ها را کاهش دهند و بدین ترتیب، بهداشت روانی خانواده‌ها را تأمین کنند.

از آنجاکه بیشتر پژوهش‌های انجام شده در رابطه با بررسی رضایت زناشویی و متغیرهایی مانند جهت‌گیری مذهبی و پابندی مذهبی بر روی یکی از زوجین انجام شده است و پژوهش‌های اندکی به بررسی رضایت زناشویی زوجین پرداخته‌اند، این پژوهش در پی مطالعات انجام شده درباره نقش ویژگی‌های شخصیتی و نیز پابندی مذهبی در رضامندی زناشویی زوجین در کنار یکدیگر شکل گرفته و هدف آن، کشف رابطه همانندی/ تضاد ویژگی شخصیتی درون‌گرایی/ برون‌گرایی و رضامندی زناشویی و بررسی نقش پایداری مذهبی در این دو متغیر است. بنابراین، این پژوهش به دنبال آزمودن این فرضیه‌ها است:

۱. میان همانندی ویژگی‌های شخصیتی درون‌گرایی/ برون‌گرایی و سطح رضایت زناشویی، همبستگی معناداری وجود دارد.
۲. میان پابندی مذهبی با ویژگی شخصیتی درون‌گرایی/ برون‌گرایی همبستگی معناداری وجود دارد.
۳. میان پابندی مذهبی و سطح رضایت زناشویی زوجین، همبستگی معناداری وجود دارد.

روش پژوهش

این پژوهش، از نوع پژوهش‌های توصیفی به شیوه همبستگی است که به روش پس‌رویدادی انجام شده است. جامعه آماری، دانشجویان متأهل دانشگاه بجنورد و دانش‌پژوهان متأهل مقاطع تحصیلات تکمیلی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ق) قم، در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰ بودند که حداقل یک سال از ازدواج آنها گذشته است. با اینکه لیندمن (Lindeman) و همکاران (۱۹۸۰)، بیان کرده‌اند که برای پژوهش‌های همبستگی، ۱۰۰ نمونه کفایت می‌کند (هومن، ۱۳۸۶، ص ۲۹۹؛ هومو، ۱۳۸۵، ص ۶۸)، اما نمونه آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس و به حجم ۲۳۲ نفر (۱۱۶ زوج)، بر حسب جدول تعیین نمونه حجم نمونه مورگان (نادری و سیف‌نراقی، ۱۳۹۰، ص ۷۲)، انتخاب شد. پس از توزیع پرسش‌نامه‌ها، ۹۲ نفر (۴۶ زوج) از دانشگاه بجنورد و ۱۴۰ نفر (۷۰ زوج) از مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ق) قم پرسش‌نامه‌ها را به‌صورت کامل پاسخ دادند. اطلاعات حاصل به وسیله نرم‌افزار

SPSS و به کمک شاخص‌های مرکزی، شاخص‌های پراکندگی، ضریب همبستگی پیرسون، آزمون T، آزمون F، آزمون LSD و تحلیل واریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ابزارهای پژوهش

آزمون شخصیت (NEO-FFI-60)، کوستا و مک‌کری (Costa & McCrae) در سه مرحله ساخت و تجدیدنظر آزمون، پرسش‌نامه‌ای را تنظیم کرده‌اند که به پرسش‌نامه «تجدیدنظر شده شخصیت» (NEO-PI-R) شهرت دارد که پنج عامل اصلی در شخصیت؛ یعنی روان‌آزرده‌خویی، برون‌گرایی، گشودگی، توافق‌گرایی و باوجدان بودن را می‌سنجد (جوادی و همکاران، ۱۳۸۶، ص ۲۳۳). همچنین، ضریب آلفای این پرسش‌نامه، در عوامل مختلف تست بین $0/۸۶ - 0/۹۵$ است (گروسی فرشی، ۱۳۸۰، ص ۲۳۰-۲۳۵). این آزمون، دارای ۶۰ بُعد بوده و پنج صفت اصلی را مورد سنجش قرار می‌دهد و برای هر عامل، ۱۲ بُعد طراحی شده است. هر بُعد، برحسب پاسخی که دریافت می‌کند، از صفر تا ۴ نمره‌گذاری شده است. لازم به یادآوری است که برای اجرای این تست، افراد باید بالای هفده سال سن داشته باشند. در پژوهشی با استفاده از روش همسانی درونی نتایج آلفای کرونباخ برای هر یک از ابعاد توافق‌پذیری، باوجدان بودن، برون‌گرایی و گشودگی به تجربه به ترتیب $0/۵۵$ ، $0/۷۹$ ، $0/۶۶$ و $0/۸۴$ و $0/۵۴$ به دست آمد (امانی و همکاران، ۱۳۸۵، ص ۳۹۶). همچنین، گروسی فرشی با استفاده از روش همسانی درونی نتایج آلفای کرونباخ برای هر یک از عوامل روان‌آزردگی، برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری، باوجدان بودن به ترتیب $0/۸۶$ ، $0/۷۳$ ، $0/۵۶$ و $0/۶۸$ و $0/۸۷$ به دست آورده است. روایی این آزمون از همبستگی بین دو شکل گزارش شخصی (s) و شکل ارزیابی مشاهده‌گر (t) استفاده شده است که حداکثر همبستگی به میزان ۶۶ درصد در عامل برون‌گرایی و حداقل آن به میزان ۴۵ درصد در عامل توافق‌پذیری بود. اعتبار این پرسش‌نامه با استفاده از روش آزمون - آزمون مجدد در مورد ۲۰۸ نفر از دانشجویان به فاصله ۳ ماه به ترتیب $0/۸۳$ ، $0/۷۵$ ، $0/۸۰$ ، $0/۷۹$ و $0/۷۹$ برای عوامل C, A, O, E, N به دست آمده است (گروسی فرشی، ۱۳۸۰، ص ۲۳۰).

آزمون رضامندی زناشویی: این آزمون، دارای ۱۰ مؤلفه و ۵۰ سؤال می‌باشد که سهم هر یک از مؤلفه‌ها پنج سؤال می‌باشد. این مؤلفه‌ها عبارتند از: صفات شخصیتی، ارتباط کلامی، حل اختلاف و تعارض، پایبندی‌های مذهبی زوجین، روابط جنسی، مدیریت مالی و اقتصادی، تفریح و اوقات فراغت خانواده، رفت‌وآمدهای فAMILI، تولید فرزند و فرزندپروری و نقش زن و شوهری (جدیری، ۱۳۸۷، ص ۱۴۳). اعتبار این پرسش‌نامه از طریق دونیمه‌سازی و ثبات درونی مورد بررسی قرار گرفته است. ضریب آلفای کرونباخ این پرسش‌نامه، برابر با $0/۸۷$ بیان شده است. ضرایب اسپیرمن براون، در صورت تساوی و عدم تساوی گویه‌ها $0/۸۱۶$ و با استفاده از ضریب دونیمه‌سازی گاتمن، $0/۸۱۵$ گزارش شده است. نتایج نشان می‌دهد که پرسش‌نامه از اعتبار نسبتاً بالایی برخوردار است. برای بررسی روایی این آزمون، از دو روش روایی محتوایی و روایی وابسته به ملاک از نوع همزمان نسبت به برآورد روایی استفاده شده است. روایی محتوایی آزمون با استفاده از روش همبستگی اسپیرمن در حدود $0/۹۰$ به دست آمده است که در سطح

($P < 0/0001$) معنادار است. همچنین، روایی وابسته به ملاک از نوع همزمان نیز با استفاده از تست معادل به‌دست‌آمده است. برای بررسی این نوع روایی، ضریب همبستگی میان نمرهٔ کل آزمون مذکور با نمرهٔ کل پرسش‌نامهٔ رضامندی زناشویی انریچ محاسبه شد که ضریب همبستگی $0/726$ در سطح معناداری کمتر از $0/01$ گزارش شده است. نتایج نشان می‌دهد که پرسش‌نامه از روایی نسبتاً بالایی برخوردار است. این پرسش‌نامه، دارای دو نسخه ویژه خانم‌ها و آقایان است که در پنج سؤال مربوط به نقش زن و مرد با یکدیگر تفاوت دارند. نمره‌گذاری سؤال‌ها به‌صورت (۴، ۳، ۲، ۱ و ۰) است. حداکثر نمرهٔ آزمودنی در این پرسش‌نامه، برابر با ۲۰۰ است. نمرهٔ بالاتر، نشانهٔ رضامندی بیشتر زناشویی است (جدیری، ۱۳۸۷، ص ۱۶۲).

آزمون پابندی مذهبی: آزمون پابندی مذهبی بر اساس قرآن کریم و نهج‌البلاغه و برای سنجش رفتارهای مذهبی توسط جان‌بزرگی ساخته شده است. با استفاده از روش تحلیل عاملی، مشخص گردید که آزمون از همسانی درونی مطلوبی برخوردار بوده و پایایی کل آزمون (آلفای کرونباخ) برابر $0/816$ می‌باشد. برای روایی‌سازی، داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل اکتشافی قرار گرفت و کفایت گروه نمونه با آزمون کیسر (Keiser)، مایر (Meyer) و ال‌کین (Olkin) (kmo) بررسی شد و عدد 897 درصد به‌دست آمد (جان‌بزرگی، ۱۳۸۸، ص ۹۰). این مقیاس، دارای ۶۰ سؤال است که همانند تست جهت‌گیری مذهبی آپورت، در یک طیف لیکرت چهار درجه‌ای قرار دارند. نمره‌گذاری این آزمون، بر اساس مقیاس لیکرتی است. این آزمون، چهار درجه‌ای و بدون گزینهٔ «حد وسط» می‌باشد؛ زیرا این شیوه پاسخ‌دهی از انباشته شدن نمره‌ها در حد وسط جلوگیری می‌نماید. نمرهٔ کلی پابندی مذهبی، با جمع همهٔ نمرات ۶۰ سؤال به‌دست آورده می‌شود. در نهایت، برای تقسیم آزمودنی‌ها به دو گروه «پابند به مذهب» و غیر آن، میانگین گروه نمونه را به‌دست آوردیم که افراد بالای میانگین به‌عنوان پابند به مذهب و افراد زیر میانگین به‌عنوان ناپابند به مذهب محسوب شدند (مصلحی، ۱۳۹۱، ص ۱۶۳).

یافته‌های پژوهش

برای بررسی رابطهٔ میان ویژگی‌های شخصیتی درون‌گرایی / برون‌گرایی و رضایت زناشویی ابتدا شاخص‌های آماری رضایت زناشویی را بر اساس حالت‌های مختلف درون‌گرایی / برون‌گرایی تمامی آزمودنی‌ها اعم از مرد و زن در جدول ۱ مورد بررسی قرار داده شده است.

جدول ۱. توصیف شاخص‌های رضایت زناشویی بر اساس حالت‌های مختلف درون‌گرایی / برون‌گرایی همهٔ آزمودنی‌ها

درون‌گرایی / برون‌گرایی	تعداد	میانگین نمرهٔ رضایت زناشویی	انحراف استاندارد	کمینه	بیشینه
درون‌گرای افراطی	۶۹	۱۴۱/۶۶۶۷	۱۸/۴۷۵۴۷	۹۶/۰۰	۱۷۹/۰۰
درون‌گرای عادی	۳۸	۱۴۵/۵۷۸۹	۱۵/۹۰۴۵۰	۱۱۳/۰۰	۱۷۵/۰۰
برون‌گرای عادی	۴۴	۱۴۶/۹۰۹۱	۱۹/۸۶۰۹۳	۸۸/۰۰	۱۷۸/۰۰
برون‌گرای افراطی	۸۱	۱۴۱/۴۶۹۱	۱۸/۳۷۹۸۳	۱۰۰/۰۰	۱۷۷/۰۰
کل	۲۳۲	۱۴۳/۲۳۲۸	۱۸/۳۱۵۳۵	۸۸/۰۰	۱۷۹/۰۰

برای بررسی میزان تفاوت حالت‌های مختلف، ویژگی شخصیتی درون‌گرایی/ برون‌گرایی در سطح رضایت زناشویی، از تحلیل واریانس یک‌طرفه میان آزمودنی‌ها استفاده شد که نتایج آن در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل واریانس میان ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی و رضایت زناشویی

سطح معناداری	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مجزورات	بین گروه‌ها
۰/۳۰۳	۱/۲۲۱	۴۰۸/۳۴۲	۳	۱۲۲۵/۰۲۵	
		۳۳۴/۴۹۳	۲۲۸	۷۲۳۶۴/۴۰۶	
			۲۳۱	۷۷۴۸۹/۴۳۱	کل

از آنجایی که ($P > ۰/۰۵$) است، تفاوت معناداری میان حالت‌های مختلف درون‌گرایی/ برون‌گرایی و رضامندی زناشویی تأیید نمی‌شود.

جدول ۳. شاخص‌های توصیفی متغیر همانندی/ تضاد ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی زوجین

متغیر	همانندی/ تضاد درون‌گرایی/ برون‌گرایی زوجین	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای انحراف استاندارد
رضامندی	همانند	۵۷	۱۴۴/۶۴۹۱	۱۵/۵۱۳۸۱	۳/۰۵۴۸۵
زناشویی	متضاد	۵۹	۱۴۱/۸۱۴۴	۱۵/۰۰۶۸۵	۱/۹۵۳۷۲

جدول ۴. مقایسه میانگین نمرات آزمودنی‌ها برای تعیین تفاوت همانندی و تضاد ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی در رضایت زناشویی

متغیر			آزمون لوین برای برابری واریانس‌ها		آزمون T برای برابری میانگین‌ها		
	F	سطح معناداری	T	df	سطح معناداری	تفاوت خطای استاندارد	
فرض برابری واریانس‌ها	۰/۰۷۴	۰/۷۸۶	۰/۹۸۳	۱۱۴	۰/۳۲۸	۲/۷۸۴۷	
رضایت			۰/۹۸۲	۱۱۳/۴۷۶	۰/۳۲۸	۲/۷۸۴۷	
فرض نابرابری واریانس‌ها						۲/۸۳۳۷۶	
						۲/۸۳۵۴۰	

بر اساس جداول ۳ و ۴، از آنجایی که $۰/۰۵ > ۰/۷۸۶$ است و میانگین رضامندی زناشویی زوجین همانند و متضاد در ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی مانند یکدیگر می‌باشد، فرض صفر رد می‌شود؛ یعنی میان زوجین همانند یا متضاد از نظر ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی در سطح رضایت زناشویی تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۵. مقایسه شاخص‌های آماری میان همانندی/ تضاد ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی و رضامندی زناشویی زوجین

کل	همانندی/ تضاد درون‌گرایی/ برون‌گرایی زوجین		شاخص‌های آماری	متغیر
	متضاد	همانند		
۱۱	۶	۵	فراوانی	رضامندی زناشویی زوجین
۹/۵	۱۰/۲	۸/۸	درصد گرایش به همانندی درون‌گرایی/ برون‌گرایی زوجین	
۹۲	۴۹	۴۳	فراوانی	
۷۹/۳	۸۳/۱	۷۵/۴	درصد گرایش به همانندی درون‌گرایی/ برون‌گرایی زوجین	
۱۳	۴	۹	فراوانی	زیاد
۱۱/۲	۶/۸	۱۵/۸	درصد گرایش به همانندی درون‌گرایی/ برون‌گرایی زوجین	
۱۱۶	۵۹	۵۷	فراوانی	خیلی زیاد
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	درصد گرایش به همانندی درون‌گرایی/ برون‌گرایی زوجین	
				کل

بر اساس جدول ۵، می‌توان معنادار نبودن تفاوت همانندی یا تضاد ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی را مشاهده کرد. به این ترتیب که زوجین همانندی که در رضامندی زناشویی نمره متوسط را به دست آورده‌اند، ۸/۸ درصد کل زوجین همانند را تشکیل می‌دادند. درحالی‌که زوجین متضادی که در رضامندی زناشویی نمره متوسط را کسب کرده‌اند، ۱۰/۳ درصد کل زوجین متضاد را تشکیل می‌دادند؛ یعنی تفاوت‌چندانی با یکدیگر ندارند. همچنین، میان زوجین همانند و متضادی که نمرات زیاد و خیلی زیاد را در رضامندی زناشویی کسب کرده‌اند تفاوت خاص و معناداری دیده نمی‌شود. بنابراین، می‌توان گفت: میان همانندی و تضاد در ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی بر حسب رضامندی زناشویی تفاوت خاصی وجود ندارد.

فرضیه بعدی این پژوهش، این است که «میان پایبندی مذهبی با ویژگی شخصیتی درون‌گرایی/ برون‌گرایی رابطه‌ای معنادار وجود دارد»؛ به این معنا که میزان پایبندی مذهبی افراد با تغییر ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی متفاوت خواهد بود. برای بررسی میزان تفاوت ویژگی‌های شخصیتی درون‌گرایی/ برون‌گرایی در سطح پایبندی مذهبی، از آزمون T مستقل استفاده شد. میانگین نمرات پایبندی مذهبی دو گروه درون‌گرا و برون‌گرا که در جدول ۶ آمده است، با هم مقایسه شدند که نتایج آن در جدول ۷ گزارش شده است.

جدول ۶. شاخص‌های توصیفی متغیر ویژگی شخصیتی درون‌گرایی/ برون‌گرایی بر اساس پایبندی مذهبی

متغیر	درون‌گرایی/ برون‌گرایی	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد میانگین
پایبندی مذهبی	درون‌گرا	۱۱۷	۶۰/۲۲۲۲	۱۵/۲۱۳۴۹	۱/۴۰۶۴۹
	برون‌گرا	۱۱۵	۶۹/۸۱۷۴	۱۴/۶۴۵۸۷	۱/۳۶۵۷۳

جدول ۷. مقایسه میانگین نمرات آزمودنی‌ها برای تعیین تفاوت ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی در پایبندی مذهبی

متغیر	آزمون لویین برای برابری واریانس‌ها		آزمون T برای برابری میانگین‌ها			
	F	سطح معناداری	T	df	سطح معناداری	تفاوت خطای استاندارد
پایبندی زوجین	۰/۳۱۶	۰/۵۷۵	-۴/۸۹۳	۲۳۰	۰	-۹/۵۹۵۱۷
			-۴/۸۹۴	۲۲۹/۹۰۱	۰	-۹/۵۹۵۱۷

بر اساس جداول ۶ و ۷ و از آنجایی که $0/05 < 0/575 >$ است، لذا میان دو گروه درون‌گرا و برون‌گرا تفاوت معناداری وجود دارد و می‌توان گفت: افراد برون‌گرا نسبت به افراد درون‌گرا، از پایبندی مذهبی بیشتری برخوردارند.

جدول ۸. توصیف شاخص‌های رضایت زناشویی بر اساس پایبندی مذهبی زوجین

پایبندی مذهبی	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	کمینه	بیشینه
هر دو پایبند	۴۱	۱۴۹/۵۹۵۷	۱۳/۰۴۹۹۲	۱۲۸/۰۰	۱۷۴/۵۰
هر دو ناپایبند	۴۷	۱۳۴/۶۷۰۷	۱۳/۸۳۷۷۲	۹۸/۵۰	۱۵۷/۰۰
یکی پایبند و دیگری ناپایبند	۲۸	۱۴۵/۰۸۹۳	۱۵/۲۳۴۶۲	۱۱۶/۵۰	۱۷۴/۵۰
کل	۱۱۶	۱۴۳/۲۳۲۸	۱۵/۲۵۵۷۱	۹۸/۵۰	۱۷۴/۵۰

جدول ۹. نتایج تحلیل واریانس میان پابندی مذهبی و رضایت زناشویی

سطح معناداری	F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	بین گروه‌ها
۰/۰۰۰	۱۲/۹۹۶	۲۵۰۲/۵۳۲	۲	۵۰۰۵/۰۶۵	
		۱۹۲/۵۶۳	۱۱۳	۲۱۷۵۹/۶۵۱	درون گروه‌ها
			۱۱۵	۲۶۷۶۴/۷۱۶	کل

بر اساس نتایج جدول‌های ۸ و ۹ و از آنجایی که ($P < ۰/۰۵$) است، تفاوت میان گروه‌های پابندی مذهبی در رضامندی زناشویی معنادار خواهد بود. پس میان پابندی مذهبی و رضامندی زناشویی تفاوت معنادار وجود دارد.

در جدول ۱۰ نشان داده شده است که تفاوت کدام گروه با دیگری معنادار است.

جدول ۱۰. نتایج مقایسه چندگانه آزمون پس از واقعه میان سطوح پابندی مذهبی و رضایت زناشویی

سطح معناداری	تفاوت میانگین (ج - ب)	پابندی زوجین (ج)	پابندی زوجین (ب)	متغیر وابسته
۰/۰۰۰	۱۴/۹۲۵۰ (*)	هر دو ناپابند	هر دو پابند	رضامندی زناشویی
۰/۳۹۹	۴/۵۰۶۵	یکی پابند و دیگری ناپابند		
۰/۰۰۰	۱۴/۹۲۵۰ (*)	هر دو پابند	هر دو ناپابند	رضامندی زناشویی
۰/۰۱۱	۱۰/۴۱۸۶ (*)	یکی پابند و دیگری ناپابند		
۰/۳۹۹	۴/۵۰۶۵	هر دو پابند	یکی پابند و دیگری ناپابند	رضامندی زناشویی
۰/۰۱۱	۱۰/۴۱۸۶ (*)	هر دو ناپابند		

بر اساس جدول ۱۰، میان زوجینی که هر دو پابند به مذهب و زوجینی که هر دو ناپابند به مذهب هستند، تفاوت معناداری وجود دارد؛ زیرا ($P < ۰/۰۵$) است. همچنین، میان زوجینی که هر دو ناپابند به مذهب هستند، با زوجینی که فقط یکی از آنها پابند به مذهب است، چون ($P < ۰/۰۵$) است، تفاوت معنادار وجود دارد. اما میان زوجینی که هر دو پابند به مذهب هستند، و زوجینی که فقط یکی از آنها پابند به مذهب است، چون ($P > ۰/۰۵$) است، تفاوت معناداری نمی‌توان پیدا کرد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج تحقیق نشان داد که ویژگی شخصیتی درون‌گرایی/ برون‌گرایی، تأثیر معناداری بر سطح رضامندی زناشویی ندارد. نتایج این پژوهش، با پژوهش‌های احدی و همکاران (۱۳۸۶)، فاضل و همکاران (۱۳۹۰)، بوتوین و همکاران (۱۹۹۷)، توبین (Tobin) و همکاران (۲۰۰۰)، صادقی و همکاران (۱۳۸۱) همسو است که در تبیین آن می‌توان گفت: برون‌گرایی اهمیت چندانی در شکل‌دهی کیفیت روابط نزدیک، از جمله روابط زوجین، ندارد. این عامل شخصیتی، به‌طور عمده با تأثیرگذاری اجتماعی همبسته است (توبین و همکاران، ۲۰۰۰، ص ۶۵۸). افراد برای سلیقه‌های خود ارزش قائل هستند و از معاشرت با کسانی که انتخاب‌های آنها را تأیید می‌کنند لذت می‌برند. چه‌بسا از این راه عزت نفس آنها هم تقویت می‌شود. بنابراین، کسانی را به‌عنوان همسر انتخاب می‌کنند که ویژگی‌های آنها را مورد تأیید قرار دهند، تا بدین‌وسیله در محیطی قرار گیرند که خصوصیات شخصیتی‌شان ثابت و پایدار باقی بماند (محمدزاده ابراهیمی و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۶۷).

این امر در افراد درون‌گرا با داشتن خصوصیت محافظه‌کارانه‌ای، به این شکل است که در جهت حفظ ثبات و آرامش آنها، فردی را انتخاب کنند که مشابه خودشان باشند و همانند خود روحیه‌ای محافظه‌کارانه داشته باشند. بنابراین، گرایش به افرادی همانند خود، امری طبیعی به نظر می‌رسد. اما همان‌طور که شولتز بیان کرده، افرادی که از لحاظ روانی سالم هستند، بین دو نگرش درون‌گرایی/ برون‌گرایی تعادل برقرار می‌کنند و از دنیای درونی و بیرونی خود به‌طور برابر احساس آرامش کسب می‌کنند (شولتز، ۱۹۸۹، ص ۱۰۷). افراد درون‌گرا، در عین حالی که ممکن است آرام و کناره‌گیر باشند، اما در محیط خصوصی و خانوادگی که برای آنها به‌منزلهٔ حریم فردی محسوب می‌شود، افرادی دلسوز و عاطفی هستند. *دارابی* نیز معتقد است: درون‌گرایان، برون‌گرایی را در ناهشیار شخصی خود دارند و افراد برون‌گرا نیز به‌عکس، درون‌گرایی را در ناهشیار شخصی خود همراه دارند (دارابی، ۱۳۸۴، ص ۸۷). افراد برون‌گرا نیز که خوش‌بین، فعال و پُرحرف هستند، گرایش دارند تا در حریم خانوادگی خود نیز احساساتشان را بروز دهند؛ بنابراین، همنشینی و ازدواج با افرادی که مشابه با آنها باشند امری بدیهی است. اما پروین می‌گوید: «درون‌گرایان در مقایسه با برون‌گرایان، بیشتر تحت تأثیر رویدادها واقع شده و منعیات اجتماعی را ساده‌تر فرامی‌گیرند. بنابراین درون‌گرایان با خصوصیت خودداری بیشتر نسبت به برون‌گرایان و اینکه از بروز احساسات خود بیشتر جلوگیری می‌کنند، می‌توانند گرایش برون‌گرایان را بیش از پیش به خود جلب کنند» (پروین، ۱۹۹۳، ص ۱۴۸). شولتز نیز چنین نتیجه‌گیری کرده است که برون‌گرایان، ممکن است چنین افرادی را به‌عنوان همسر انتخاب کنند تا ویژگی‌های آنها را مورد تأیید قرار دهند تا از این طریق در محیطی قرار گیرند که خصوصیات شخصیتی‌شان ثابت و پایدار باقی بماند (شولتز، ۱۹۸۹، ص ۱۰۷).

نتیجهٔ دیگر اینکه، در زوجینی که از نظر ویژگی درون‌گرایی/ برون‌گرایی با یکدیگر متفاوت بودند، پابندی آنان به مذهب نیز متفاوت می‌شد؛ به‌گونه‌ای که هر یک از آنها که برون‌گراتر باشد، پابندی بیشتری نیز به مذهب خواهند داشت. رابطهٔ مثبت میان دینداری، معنویت و برون‌گرایی با پژوهش *آنتراپنر* و همکاران (۲۰۱۰) و بخش‌هایی از پژوهش *هنینگزگارد* و *آرنوی* (۲۰۰۸) و تا حدی پژوهش *لوکن هاف* و همکاران (۲۰۰۹) همسو است؛ اما با پژوهش‌های *تیلور* و *مک‌دونالد* (۱۹۹۹)، *ملنتف* و همکاران (۱۳۸۹)، *کشاورز* و همکاران (۱۳۸۸) و *جهانگیرزاده* و *قربانی* (۱۳۸۸) مطابقت ندارد. ممکن است این امر مربوط به نوع سنجش دینداری یا حتی نمونه خاص باشد. در تبیین این رابطه، می‌توان گفت: برون‌گرایی با دربرگیری ویژگی‌هایی مانند فعال و پرانرژی بودن، اجتماعی و اهل معاشرت بودن، شاد و خوش‌بین و مهربان بودن، با یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های شخص دیندار از نظر اسلام؛ یعنی ایجاد روابط عاطفی با دیگران، از قبیل رابطه با مؤمنان، والدین، معلمان، اهل کتاب و افراد بشر مطابقت دارد. بنابراین، اشخاص دارای این ویژگی‌ها، ممکن است به علت داشتن آمادگی‌های زیستی، تمایل بیشتری به ایجاد روابط فردی و اجتماعی مورد نظر دین اسلام داشته باشند و به تبع آن، در خرده‌مقیاس‌های دینداری، نمره‌های بالاتری به‌دست بیاورند (داوری و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۴).

همچنین، این تحقیق نشان داد که میان پایبندی مذهبی و سطح رضایت زناشویی، رابطه‌ی معنادار مثبت وجود دارد. می‌توان همسویی این پژوهش را با مطالعات گذشته به روشنی دریافت؛ چراکه همانند آنها در این تحقیق نیز زوجین هر دو پایبند به مذهب، از زوجینی که فقط یکی از آنها پایبند به مذهب بود، از رضامندی زناشویی بیشتری برخوردار بودند و آنها نیز از زوجین هر دو ناپایبند به مذهب بیشتر از زندگی زناشویی خود رضایت داشتند. از میان تحقیقات داخلی می‌توان به پژوهش‌های موسوی (۱۳۷۴)، حیدری (۱۳۸۵)، احمدی (۱۳۸۶)، نجفی (۱۳۸۹)، منجزی و همکاران (۱۳۹۱)، مصلحی (۱۳۹۲)، حیدری خورمیزی (۱۳۹۵) و از میان پژوهش‌های خارجی نیز می‌توان به تحقیقاتی از جمله مطالعات الیسون و همکاران (۱۹۸۹)، دادلی و کونینسکی (۱۹۹۰)، آنتونی (۱۹۹۳)، اسنو و کاپتن (۱۹۹۶)، گیلن (۱۹۹۷)، سالیوان (۲۰۰۱)، فیس و تامکو (۲۰۰۱)، مارش و دالاس (۲۰۰۱)، هانلر و گنچوز (۲۰۰۵) و اورتیکنال و ونستیوگن (۲۰۰۶) اشاره کرد که همگی با نتایج این تحقیق همسو است. همچنین، ناکونزی و همکاران (۱۹۹۵)، فاکس و کلی (۱۹۹۵) و برنز (۲۰۰۴)، در پژوهش‌های خود نشان داده‌اند که افزایش فعالیت‌های مذهبی اگر چه روابط زناشویی را بهبود نمی‌بخشد و بر میزان شادی زندگی زناشویی، بهبود تعامل میان زوجین، کاهش تعارض‌ها و مشکلات روزمره تأثیر نمی‌گذارد، اما می‌تواند با افزایش تعهد اخلاقی، احتمال توجه به طلاق را کاهش دهد (صیادپور، ۱۳۸۳، ص ۱۵۹).

تأثیر پایبندی به مذهب در رضامندی زناشویی، بر اساس آموزه‌های دینی نیز تأیید می‌شود؛ چراکه زندگی زمانی شیرین و آرامش‌بخش است که فرد از خداوند و یادش غافل نبوده و نعمت‌هایش را فراموش نکند و همواره در طلب رضای الهی باشد (مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۷۴، ص ۲۸)، در چنین زندگی‌هایی، خداوند به دلیل عمل صالح زن و شوهر، آنها را با حیات طیب زنده می‌کند (نحل: ۹۷). زن و شوهری که خواستار روابطی خوب و پرعاطفه بین خود هستند، باید روابط خود را با خداوند اصلاح کنند (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۸، ص ۳۰۷). اگر چنین کنند، خداوند نیز روابط آنها را اصلاح می‌کند؛ هر قدر که زن و شوهر خود را با طاعت خداوند بیشتر زینت ببخشند (تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۶، ص ۱۸۲)، خشم خداوند را از خود دور کرده و موجبات سعادت (همان، ص ۱۸۳) خود را در دنیا و آخرت فراهم می‌آورند (مصلحی، ۱۳۹۱، ص ۱۹۴). در تبیین روان‌شناختی این یافته می‌توان گفت: تقیدات مذهبی به بهبود روابط و تقویت و تحکیم آن میان زن و شوهر کمک می‌کند، وظایف والدینی را تسریع می‌کند، به والدین کمک می‌کند تا در زمینه‌ی روش‌های تربیت فرزند با هم توافق داشته باشند. افزون بر اینکه روابط مناسبی با فرزندان خود برقرار کنند، زن و شوهر دیدگاه فلسفی و اهداف مشترکی را در زندگی دنبال می‌کنند. همچنین، تقیدات مذهبی به افراد کمک می‌کند تا اوقات فراغت آنها در پیش خانواده و به همراه خانواده باشد و برنامه‌ریزی مناسبی در این زمینه داشته باشند. علاوه بر اینکه، تقیدات مذهبی به افراد کمک می‌کند تا تفاوت در سلیقه‌های یکدیگر را بپذیرند و با آن سازگار شوند، روابط مناسبی با اقوام و دوستان داشته باشند و ملزم به صلح‌رحم در برنامه‌ی زندگی خود

باشند. همچنین، بتوانند تعارضات بین خود و همسر را به خوبی حل کنند، برای درآمد و هزینه‌های خود برنامه‌ریزی کنند و بالاخره، روابط جنسی متقابلاً رضایت‌بخشی داشته باشند (میراحمدی‌زاده، ۱۳۸۲، ص ۶۱).

همچنین، بر اساس نتایج این پژوهش، روشن شد که همانندی زوجین در پابندی مذهبی بر سطح رضایت زناشویی تأثیرگذار بوده است که در این زمینه تحقیقات/حمدهی و همکاران (۱۳۸۵)، بنی‌اسدی (۱۳۷۵)، حق‌دوست (۱۳۷۴)، شرکات (۲۰۰۴) و نیز جین و همکاران با این نتایج همسو می‌باشد.

همانندی یا تضاد زوجین در این عوامل، نکته‌ای است که می‌تواند رسیدن آنها را به کسب رضایت هر چه بیشتر از زندگی پیش‌بینی کند. در این میان، تدین یکی از ارکان اساسی زندگی سعادت‌مندانانه است. در حدیث آمده است که رسول اکرم ﷺ فرمود:

زن را برای زیبایی‌اش به همسری نگیر، چه بسا ممکن است جمال زن موجب پستی و سقوط اخلاقی‌اش شود، و همچنین به انگیزه مالش با وی پیوند زناشویی برقرار مکن؛ زیرا مال می‌تواند مایه طغیان او گردد، بلکه به سرمایه دینش متوجه باش و با زن با ایمان ازدواج کن (فیض کاشانی، ۱۳۸۷، ج ۳، ص ۸۳).

همچنین، در قرآن کریم آمده است که مرد مؤمن با زن مؤمن ازدواج کند (نور: ۲۶؛ بقره: ۲۲۱). یکسان بودن زوجین در اعتقادات مذهبی و ایمان و تقوی را می‌توان به‌عنوان عامل مؤثری در موفقیت ازدواج‌ها برشمرد. بنابراین، آموزه‌های دینی و پابندی به آنها به دلیل توجه ویژه به فطرت و تمایلات طبیعی زن و مرد و هماهنگی آنها با اهداف آفرینش، در سلامت زندگی مشترک و آرامش روانی و ارتقاء رضامندی از زندگی زناشویی مؤثر است. به هر حال، با پژوهش‌هایی که امروزه در حوزه روان‌شناسی شخصیت و خانواده صورت می‌گیرد، امید است به نتایجی برسیم تا افراد پیش از ازدواج و تشکیل خانواده، بتوانند بهترین تصمیم زندگی را بگیرند.

پژوهش مذکور، دارای محدودیت‌هایی مانند جامعه آماری آن است که افراد تحصیل کرده جامعه (طلاب و دانشجویان) می‌باشد و در تعمیم نتایج آن به جوامع دیگر باید احتیاط کرد. همچنین، تعداد زیاد سؤالات و همکاری پایین آزمودنی‌ها در تکمیل پرسش‌نامه از دیگر مشکلات این پژوهش بود.

در یک جمع‌بندی کلی با در نظر گرفتن تأثیر متغیرهای مختلف مانند ویژگی‌های شخصیتی، اختلاف سنی با همسر، پابندی‌های مذهبی و... لزوم مداخله‌های روان‌شناختی پیش از ازدواج و در طول ازدواج مطرح می‌شود. مداخله‌های پیش از ازدواج مشتمل بر بررسی الگوی روابط بین‌فردی و اجتماعی، تعیین سطح پایداری هیجانی زوجین و... است. با استفاده از ابزارهای منطبق بر دین و فرهنگ می‌توان به نقاط ضعفی که بر زندگی مشترک تأثیر خواهند گذاشت، پی برد و به استحکام بنیان ازدواج و خانواده کمک کرد. این نکته نیز باید خاطر نشان شود که به دلیل محدودیت‌های انتخاب نمونه و مشابهت‌های افراد نمونه در بسیاری از موارد، اجرای پژوهش در گروه‌های سنی گسترده‌تر و سطوح اجتماعی و اقتصادی متفاوت مفید خواهد بود.

منابع

- احمدی، بتول، ۱۳۸۶، «رابطه شخصیت و رضایت زناشویی»، *روان‌شناسی معاصر*، سال دوم، ش ۲، ص ۳۱-۳۶.
- احمدی، خدابخش و همکاران، ۱۳۸۴، «بررسی وضعیت ازدواج و سازگاری زناشویی در بین کارکنان سپاه»، *طب نظامی*، دوره هفتم، ش ۲، ص ۱۴۱-۱۵۲.
- ، ۱۳۸۵، «بررسی رابطه تقیدات مذهبی و سازگاری زناشویی»، *خانواده‌پژوهی*، سال دوم، ش ۵، ص ۵۵-۶۷.
- امانی، فرزانه و همکاران، ۱۳۸۵، «رابطه سبک اسناد با عوامل پنجگانه شخصیتی نژو در تعامل با جنس»، *روان‌شناسی*، ش ۴۰، ص ۳۹۰-۴۰۶.
- بنی‌اسدی، حسن، ۱۳۷۵، *بررسی و مقایسه عوامل مؤثر اجتماعی فردی و شخصیتی در زوج‌های سازگار و زوج‌های ناسازگار در تسهر کرمان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- پروین، لارنس ا. و الیور بی. جان، ۱۳۸۶، *شخصیت؛ نظریه و پژوهش*، ترجمه محمدجعفر جوادی و پروین کدیور، تهران، آبیژ.
- پورغفاری، سیده‌سولگ و همکاران، ۱۳۸۹، «بررسی اثربخشی آموزش مؤلفه‌های سبک زندگی مبتنی بر رویکرد روان‌شناسی فردی بر رضایت زناشویی در بین پرستاران متأهل زن بیمارستان دکتر گنجویان دزفول»، *یافته‌های نو در روان‌شناسی*، سال چهارم، ش ۱۲، ص ۲۷-۴۸.
- تمیمی‌امدی، عبدالواحد، ۱۳۶۶، *تصنیف غررالحکم و دررالکلم*، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- جان‌بزرگی، مسعود، ۱۳۸۸، «ساخت و اعتباریابی آزمون پابندی مذهبی بر اساس گزاره‌های قرآن و نهج‌البلغه»، *دوفصلنامه علمی- تخصصی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه*، سال سوم، ش ۵، ص ۷۹-۱۰۶.
- جدیری، جعفر، ۱۳۸۷، *بررسی رابطه رضامندی زناشویی بر اساس معیارهای دینی با ثبات هیجانی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- جنتی جهرمی، مهرداد و همکاران، ۱۳۸۹، «بررسی و مقایسه میان ویژگی‌های شخصیتی و رضایت‌مندی زناشویی در زنان شاغل شهر کازرون»، *زن و جامعه*، سال اول، ش ۲، ص ۱۴۳-۱۶۲.
- حق‌دوست، علی‌اکبر و همکاران، ۱۳۷۴، «بررسی دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی پیرامون عامل مؤثر در ازدواج»، *اندیشه و رفتار*، سال دوم، ش ۳، ص ۲۰-۳۰.
- حیدری خورمیزی، سیدحسین، ۱۳۹۵، «رابطه پابندی مردان به آموزه‌های همسرمداری اسلام با رضامندی زناشویی و کارآمدی خانواده»، *پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده*، سال چهارم، ش ۷، ص ۴۳-۵۴.
- دارابی، جعفر، ۱۳۸۴، *نظریه‌های روان‌شناسی شخصیت (رویکرد مقایسه‌ای)*، تهران، آبیژ.
- دانش، عصمت، ۱۳۸۴، «تأثیر همانندی/ تضاد در ویژگی‌های شخصیتی درون‌گرای/ برون‌گرای بر رضایت زناشویی»، *دانشور رفتار*، سال سوم، ش ۱۰، ص ۵۷-۶۸.
- داوری، صفورا و همکاران، ۱۳۹۰، «پیش‌بینی دینداری با توجه به ابعاد شخصیت در معلمان زن و مرد»، *روان‌شناسی و دین*، سال چهارم، ش ۴، ص ۵-۲۶.
- روحانی، عباس و داود معنوی‌پور، ۱۳۸۷، «رابطه عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت زناشویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه»، *دانش و پژوهش در روان‌شناسی*، سال دهم، ش ۳۵ و ۳۶، ص ۱۸۹-۲۰۶.
- سالاری‌فر، محمدرضا و همکاران، ۱۳۹۰، «مبانی نظری مقیاس‌های دینی»، *گزیده مقالات همایش مبانی نظری و روان‌سنجی مقیاس‌های دینی*، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- صادقی، سعید، ۱۳۸۱، «بررسی عوامل شخصیتی مؤثر در سازگاری زناشویی»، *فرهنگ اصفهان*، سال هشتم، شماره ویژه‌نامه آذرماه، ص ۴۷-۵۶.

صالحی، مبین و مهدی عباسی، ۱۳۸۸، «بهبودی از دیدگاه دین و روان‌شناسی» (ترجمه و نقد مقاله ویلیام سی. کامنور تامسون)، *روان‌شناسی و دین*، سال سوم، ش ۶ ص ۱۸۹-۲۰۶.

صیادپور، زهره، ۱۳۸۳، «ازدواج موفق: بررسی رضایت از ازدواج در دانشجویان»، *روان‌شناسان ایرانی*، سال اول، ش ۲، ص ۱۴۵-۱۵۷.
عباسی، روح‌الله و سید کاظم رسول‌زاده طباطبایی، ۱۳۸۸، «رضایت‌مندی زناشویی و تفاوت‌های فردی: نقش عوامل شخصیتی»، *علوم رفتاری*، ش ۹، ص ۲۳۷-۲۴۲.

غرابی، بنفشه و همکاران، ۱۳۸۷، «بررسی ارتباط سلامت روان با مذهب درونی و بیرونی در شهر کاشان»، *پژوهش‌های نوین روان‌شناختی (دانشگاه تبریز)*، دوره دوم، ش ۱۰، ص ۵۹-۸۳.

فاضل، امین‌الله و همکاران، ۱۳۹۰، «قدرت پیش‌بینی ویژگی‌های شخصیتی و سبک زندگی بر رضایت‌مندی زوجی زنان پرستار شهر شیراز»، *جامعه‌شناسی زنان*، دوره دوم، ش ۳، ص ۱۳۹-۱۶۲.

فیض‌کاشانی، محسن، ۱۳۸۷، *موجه‌البیضاء فی تهذیب‌الأحیاء*، قم، جامعه مدرسین.

قدردان فراملکی، محمدحسن، ۱۳۸۲، «کارکرد دین در انسان و جامعه»، *قیسات*، ش ۲۸، ص ۱۶۰-۱۷۵.

قلی‌زاده، زلیخا و همکاران، ۱۳۸۹، «بررسی رابطه پنج عامل شخصیتی NEO-FFI با رضایت زناشویی»، *دانش‌سور رفتار*، سال هشتم، ش ۴۳، ص ۵۷-۶۶.

کلینی، محمدبن یعقوب، ۱۳۶۵، *اصول الکافی*، بیروت، دارالکتب الإسلامیه.

گروسی فرشی، میرتقی، ۱۳۸۰، *رویکردی نوین در ارزیابی شخصیت*، تبریز، دانیال.

لطف‌آبادی، حسین، ۱۳۸۴، «جست‌وجوی مبانی نظری سنجش ویژگی‌های معنوی درمان‌جویان در تعامل با درمانگران»، گزیده مقالات همایش مبانی نظری و روان‌سنجی مقیاس‌های دینی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

مجلسی، محمدباقر، ۱۴۰۴ق، *بحار‌الأنوار*، بیروت، مؤسسه الوفاء.

محمدزاده ابراهیمی، علی و همکاران، ۱۳۸۷، «رابطه بین مشابهت و مکمل بودن در ابعاد اصلی شخصیتی زوجین با رضایت‌مندی زناشویی»، *پژوهش در سلامت روان‌شناختی*، سال سوم، ش ۱، ص ۶۱-۷۰.

مصاحبی، محمدرضا، ۱۳۸۱، «ارتباط بین شباهت در ویژگی‌های شخصیتی زن و شوهر و رضایت از زندگی»، *دانش و پژوهش در روان‌شناسی*، سال چهارم، ش ۱۱ و ۱۲، ص ۱۱۷-۱۳۴.

مصباح‌یزدی، محمدتقی، ۱۳۸۰، *پرسش‌ها و پاسخ‌ها*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

_____، ۱۳۸۸، *مشکات‌هدایت؛ پرسش و پاسخ در حوزه ولایت فقیه*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

مصلحی، جواد، ۱۳۹۱، *رابطه همانندی/ تضاد ویژگی‌های شخصیتی و رضایت زناشویی با توجه به پابندی مذهبی زوجین*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

_____، ۱۳۹۲، «نقش زندگی مذهبی در رضامندی زناشویی زوجین»، *روان‌شناسی و دین*، سال ششم، ش ۲۲، ص ۷۵-۹۰.

موسوی، سیداسماعیل و همکاران، ۱۳۸۶، «تأثیر روابط قبل از ازدواج بر تعارضات زناشویی در دانشجویان متأهل دانشگاه‌های دولتی شهر تهران»، *پژوهش‌های مشاوره*، دوره ششم، ش ۲۲، ص ۲۷-۴۰.

موسوی، رقیه‌سادات، ۱۳۴۴، *بررسی و مقایسه عوامل مؤثر بر رضامندی زناشویی در سه گروه پرتشکان، کارمندان، کارگران شهیر تهران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مشاوره و راهنمایی، تهران، دانشگاه تربیت معلم.

میراحمدی‌زاده، علیرضا و همکاران، ۱۳۸۲، «رضامندی زناشویی و تعیین عوامل تأثیرگذار بر آن در شیراز»، *روان‌پژوهی و روان‌شناسی بالینی ایران*، سال هشتم، ش ۴، ص ۵۶-۶۳.

نادر، عزت‌الله و مریم سیف نراقی، ۱۳۹۰، *روش‌های تحقیق و چگونگی ارزیابی آن در علوم انسانی*، تهران، ارسباران.

نظری، علی محمد، ۱۳۸۸، *مبانی زوج‌درمانی و خانواده‌درمانی*، تهران، علم.
 نوابخش، مهرداد و همکاران، ۱۳۸۸، «بررسی میزان پایبند مذهبی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار»، *پژوهش‌نامه علوم/اجتماعی*، ش ۳، ص ۶۱-۹۱.
 هراتیان، عباس علی، ۱۳۹۲، *رابطه روان‌بندهای ناسازگار اولیه و باورهای غیرمنطقی با تعارض زناشویی با توجه به پایبندی مذهبی زوجین*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع).
 هومن، حیدرعلی، ۱۳۸۵، *تحلیل داده‌های چندمتغیری در پژوهش رفتاری*، تهران، پیک فرهنگ.
 _____، ۱۳۸۶، *شناخت روش علمی در علوم رفتاری*، تهران، سمت.

- Botwin, M.D, et al, 1997, Personality and mate preferences: Five factors in mate selection and marital satisfaction, *Journal of Personality*, v. 65, p. 107-136.
- Bradbery, T.N, et al, 2000, Research on the nature and determinants of marital satisfaction:A decade in review, *Journal of marriage and family*, v. 62, p. 964-980.
- Butler, M.H, et al, 2002. Prayer as a conflict resolution ritual: Clinical implications of religious couples' report of relationship softening, healing perspective, and change responsibility, *American Journal of Family Therapy*, v. 30, p. 19-37.
- Donnellan, B.M, et al, 2004, The big five and enduring marriages, *Journal Research Personality*, v. 38, p. 481-504.
- Ellison C.G, et al, 1989, Does religious commitment contribute to individual life satisfaction, *Social Forces*, v. 68, p. 100-123.
- Fineberg, B.L, & Lowman, J, 1975, Affect and status dimensions of marital adjustment, *Journal of Marriage and the Family*, v. 37, p. 155-160.
- Kim, Y.M, et al, 2004, Spirituality and affect: a function of changes in religious affiliation, *Personality and Individual Differences*, 37(4), p. 247-258.
- Mahoney, A, et al, 1999, Marriage and the spiritual realm: The role of proximal and distal religious constructs in marital functioning, *Journal of Family Psychology*, v. 13, p. 321-338.
- Marsh, R, & Dallos, R, 2001, Roman Catholic couples: wrath and religion, *Journal of Family Process*, 40(3), p. 343-360.
- Mcnulty, K, et al, 2004, Perceived Uncertainty, Spiritual Well-Being, and Psychosocial Adaptation in Individuals With Multiple Sclerosis, *Rehabilitation Psychology*, 49(2), p. 91-99.
- Mullins, L.C, et al, 2001, Marital adjustment and religiosity: A comparison of those under age 65 with those age and older, *Journal of Social Science Research*, 2(1), p. 68-77.
- Pargament, K.I, et al, 1998, Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37(4), 710-724.
- Pervin, Lawrence.A, 1993, *Personality: theory and research*, Singapore, John Wiley & Sons, Inc.
- Schultz, d, 1989, *Theories of Personality. Fourth edition*, California. Brooks/Cole Publishing Company.
- Sherkat, D.E, 2004, Religious intermarriage in the United States: trends, patterns, and predictors, *Rehabilitation Psychology*, 33(4), p. 606-625.
- Tobin, R.M, et al, 2000, Personality, emotional experience, and efforts to control emotions, *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, p. 656-669.